

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia ad Bibliothecarum Scientiam Pertinentia XII (2014)

Sylvia Borowik

(Nie tylko) książki o sztuce dla młodego odbiorcy

Malarstwo jest milczącą poezją, a poezja – mówiącym malarstwem

Simonides

Kim byłby człowiek bez możliwości obcowania z dziełami sztuki gromadzonymi w muzealnych gmachach, prezentowanymi w galeriach, bibliotekach, domach kultury, teatrach? Jak wyglądałby świat bez sztuki, bez artystów? Czy przypominałby ten wykreowany przez Aldousa Huxleya (*Nowy wspaniały świat*), George'a Orwella (*Rok 1984*) czy Kurta Vonneguta (*Pianola*)?

Czy to w ogóle możliwe, aby istniał świat bez kultury? W moim przekonaniu nie. Myślę, że te ponure artystyczne wizje mają niewielką szansę przeistoczenia się w rzeczywistość, gdy wokół jest tylu ludzi aktywnie popularyzujących sztukę, kulturę, galerie, muzea i ich zbiory. Animatorom kultury¹ zależy na budowaniu pozytywnych relacji między odbiorcami (klientami) a artystami oraz ich twórczością. Nie jest to łatwe, gdyż komercjalizacja instytucji kultury, a także głębokie osadzenie współczesnych ludzi (w szczególności dzieci) w kulturze masowej, wpływa na sposób odbierania przez nich dzieł sztuki.

Oczekiwania klientów wobec artystycznych wydarzeń są inne niż jeszcze kilka lat temu. Doskonale uchwycił tę zmianę Piotr Sarzyński, który przy okazji omawiania wystawy „Od Dürera do Napoleona” w wiedeńskiej Albertinie pozwolił sobie na następującą konstatację:

Kiedyś (może nawet jeszcze 30 lat temu) wystarczyłoby ułamek tych skarbów oprawić w ramki, ustawić ochroniarzy i przeganiać tłumy widzów z sali do sali. Dziś jednak nawet te małe arcydzieła, sygnowane największymi w historii sztuki nazwiskami, wymagają ekspozycyjnych podpórek. W tym przypadku: dwóch. Pierwsza podpórka to tabloizacja. [...] Podpórka druga to fajerwerki ekspozycyjne. [...] Naprzemiennie: kontemplacja i karnawał, kontemplacja i karnawał².

Zmieniają się instytucje kultury, chcąc odpowiedzieć na potrzeby współczesnych klientów, ale też starają się kształtować gusta swoich użytkowników. Z tej

¹ W tej grupie mieszczą się zarówno bibliotekarze, wydawcy, psychologowie i pedagodzy zabawy, a także inne grupy zawodowe, które popularyzują kulturę i sztukę.

² P. Sarzyński, *Znika grafika*, „Polityka” 2014, nr 25 (2963), s. 87.

przyczyny coraz bardziej rozbudowują się działy edukacyjno-promocyjne (kiedyś oświatowe), których zadaniem jest prezentowanie zbiorów, wystaw i innych przedsięwzięć artystyczno-kulturalnych na zewnątrz, a także przygotowywanie atrakcyjnych ofert edukacyjnych adresowanych do różnych grup wiekowych (największy nacisk kładzie się na pracę z seniorami i dziećmi).

Powstała też potrzeba stworzenia narzędzi edukacyjnych dedykowanych dzieciom. Ich celem jest oswojenie przestrzeni instytucji, udomowienie jej i przybliżenie tym, od których wyborów będzie zależała przyszłość muzeów czy galerii. Książka okazała się doskonałym sposobem popularyzowania instytucji i zbiorów, ponieważ za jej pośrednictwem można pokazać stereotypowo pojmowaną przestrzeń niedostępną dzieciom w sposób dla nich atrakcyjny. Kolorowe, zabawne i twórcze publikacje dla niedorośliwych czytelników budują zatem pozytywny wizerunek muzeów i galerii, jak również zachęcają do częstych odwiedzin³.

Przykładem tego typu działań jest książka Zofii Staneckiej i Marianny Oklejak pt. *Basia i urodziny w muzeum*, której bodajże najważniejszym celem było pokazanie, że Muzeum Narodowe w Warszawie może być doskonałym miejscem na przygotowanie urodzinowej atrakcji dla dziecka i jego przyjaciół – tak samo ciekawym jak wizyta w fast foodzie czy galerii handlowej.

Tytułowa Basia od rana z niecierpliwością czeka, aż znajdzie się w muzeum. Dla niej jest to miejsce interesujące i tajemnicze, a nienudne i nieciekawe, do którego chodzi się, będąc przymuszonym przez nauczycieli, dziadków, rodziców. W przekonaniu dziewczynki w muzeum przede wszystkim wyśmienicie się bawi, co znajduje potwierdzenie w przygotowanych przez pracowników muzealnych atrakcjach towarzyszących zwiedzeniu ekspozycji:

Pani tymczasem zaprowadziła ich do kolejnej sali, w której wisiały portrety dam. [...] – Strój był dla damy też pewnego rodzaju zbroją, chociaż nie tak ciężką jak rycerska – opowiadała pani Paulina. – W długiej sukni trzeba się było umieć poruszać. I koniecznie prosto trzymać. Postawę odpowiednią dla damy można było łatwo ćwiczyć. – Sięgnęła do koszyka i wyjęła grubą książkę. – Kto chce, może spróbować przejść z jednego końca sali na drugi z książką na głowie. Zobaczmy, kto zrobi to tak, żeby książka ani razu nie spadła na ziemię⁴.

Dziecko – w tym wypadku Basia – opuszczające muzealne mury z bagażem pozytywnych doświadczeń z pewnością wróci tam wielokrotnie, ponieważ w jego pamięci muzeum pozostanie miejscem ciekawych spotkań, fantastycznych zabaw i niezapomnianych wrażeń.

Od kilku lat sukcesywnie wzrasta liczba tytułów przygotowywanych w muzeach i galeriach z myślą o dziecięcych użytkownikach⁵. Głównym zadaniem tego

³ Fundacja MaMa w 2011 r. rozpoczęła kampanię „Dziecko w Muzeum”.

⁴ Z. Stanecka, M. Oklejak, *Basia i urodziny w muzeum*, Warszawa 2014, s. [18].

⁵ Część książek wydawanych jest własnym sumptem, lecz sporo wśród nich publikacji dofinansowanych ze środków Narodowego Centrum Kultury oraz Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Wielu z tych opracowań nie znajdziemy jednak w najbardziej popularnych księgarniach, gdyż ich nakład i zasięg jest niewielki w skali całego kraju. Stąd

typu książek jest popularyzacja zbiorów prezentowanych na wystawach stałych i czasowych oraz promocja instytucji. Na sztukę i kulturę otworzyły się również wydawnictwa komercyjne, np. Babaryba, Debit, Dwie Siostry, Format, Jedność, Publicat, Tako, Wytwórnia. W ich ofercie można znaleźć interesujące pod względem typograficznym publikacje dotyczące sztuki, ale i rozwijające kreatywność małych czytelników.

Te publikacje mieszczą się w kategorii książek edukacyjnych, do 1989 roku zwanych popularnonaukowymi, niebeletrystycznymi, naukowo-technicznymi⁶. Ich głównym celem jest zaznajomienie (edukowanie) niedorośłego adresata z zagadnieniami szeroko rozumianej sztuki w sposób prosty, jasny i dostosowany do jego wieku oraz możliwości percepcyjnych. Typologia tych książek mogłaby być następująca: encyklopedie tematyczne; przewodniki po wystawach oraz publikacje promujące instytucje kultury; wydawnictwa inspirowane wybranymi dziełami sztuki; kreatywniki – ćwiczeniaki (książki rozwijające wyobraźnię dziecka).

Na polskim rynku wydawniczym znajdziemy bardzo wiele publikacji o charakterze encyklopedycznym, których zadaniem jest wprowadzić młodego czytelnika do świata sztuki, by wymienić: *Historię malarstwa* (2008) Wendy Beckett, *Historię sztuki* (2008) A. N. Hodge, *Historię malarstwa. Jak czytać obrazy* (2010) Beaty Jankowiak-Konik, *Historię sztuki dla dzieci i rodziców* (2012) Ewy Jałochowskiej, *Moją pierwszą książkę o sztuce* (2007) Rosie Dickins, *Od Giotto do van Gogha* (2009) Charliego Ayresa, *Poznajemy arcydzieła. Przewodnik po sztuce* (2010) Rosie Dickins, *S.Z.T.U.K.A. Szalenie zajmujące twory utalentowanych i krnąbrnych artystów* (2011), *Sztukę dla małych* (2010) w tłumaczeniu Anny Czechowskiej, *Wielcy artyści bez tajemnic* (2008) Roberta Cumminga.

Do tej grupy możemy też zaliczyć popularyzowane biografie wybitnych artystów⁷, profesjonalne kursy rysunku⁸ czy historię sztuki w anegdocie⁹. Zawierają

pomysł Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów, aby utworzyć Salon Książki Muzealnej – miejsca promocji książek wydawanych przez instytucje kultury.

⁶ Zob. M. Sewerski, *Spółeczna rola literatury popularnonaukowej*, Wrocław 1968; *Problemy literatury popularno-naukowej. Plan i perspektywy. Materiały z konferencji poświęconej omówieniu planu redakcji popularno-naukowej na rok 1974*, Warszawa 1974; L. Bliński, *Wiedza o nauce i literaturze niebeletrystycznej*, Warszawa 1997; M. Kątny, *Literatura popularnonaukowa dla dzieci i młodzieży*, Kielce 1998; M. Kątny, *Droga do wiedzy. O literaturze popularnonaukowej dla młodego odbiorcy*, Kielce 2008; M. Zając, *Książka edukacyjna dla dzieci i młodzieży: wczoraj, dzisiaj i jutro*, [w:] G. Leszczyński, M. Zając, *Książka i młody czytelnik. Zbliżenia, oddalenia, dialogi. Studia i szkice*, Warszawa 2013, s. 259–265.

⁷ Zob. A. Tello, *Nazywam się Leonardo da Vinci*, Poznań 2006; E. Bargalló, V. Monreal, *Nazywam się Pablo Picasso*, Poznań 2007; C. Martín, R. Luciani, *Nazywam się Vincent van Gogh*, Poznań 2007.

⁸ Zob. A. Gair, I. Sidaway, *Jak malować. Poradnik dla początkujących, który w przystępny sposób wprowadza w tajniki tworzenia obrazów olejnych, akrylowych oraz akwarel*, Poznań 2009; A. M. Comella, *Szkoła rysowania i malowania*, Warszawa 2009; C. Nelson, *Szkoła rysunku. Materiały, techniki, style*, Warszawa 2010; E. Romanowska, *Szkoła rysowania i malowania*, Warszawa 2011; C. Hart, *Kurs rysowania zwierząt*, Warszawa 2011.

⁹ Zob. J. Nowosad, *Sztuka na wesoło. Anegdota, ciekawostki i dowcipy*, Warszawa 2008; H. Rachlin, *Skandale wandalie i... Niezwykłe opowieści o wielkich dziełach sztuki. Sekretne dzieje najśłynniejszych arcydzieł światowego malarstwa*, Poznań 2010.

one podstawowe informacje na temat epoki, artysty, jego twórczości oraz prezentują przykładowe dzieła – przeważnie te najbardziej znane i cenione. To nie są publikacje przeznaczone dla „znawców” tematu, lecz adeptów powoli i mozolnie zdobywających wiedzę.

Muzea (galerie) coraz chętniej tworzą książki dla dzieci promujące instytucję i jej zbiory. Te książki w dowcipny sposób odnoszą się do nazwy jednostki¹⁰, informują o zadaniach i strukturze placówki¹¹ lub wykorzystują budynki muzealne jako miejsce akcji niesamowitej historii, w której autorom udaje się przemycić edukacyjne treści¹².

Przewodniki po wystawach i zbiorach muzealnych adresowane do dzieci mają na celu przybliżyć im eksponaty prezentowane na wystawach stałych i czasowych, jak również utrwalić zdobytą podczas wizyty w muzeum czy galerii wiedzę. Interesującym przewodnikiem jest publikacja Anny Chmary i Barbary Dygdały-Kłosińskiej pt. *Graficznych przygód kilka myszki, która mieszkała u Albrechta Dürera* (2011), towarzysząca wystawie pt. „Rewolucja graficzna. Albrecht Dürer i szkoła niemiecka w XV i XVI wieku” przygotowanej przez Muzeum Okręgowe im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy.

W książce, przewodnikiem po twórczości Albrechta Dürera została tytułowa myszka o imieniu Mati, mieszkająca w jego pracowni. Dzięki niej mały czytelnik rozumie, czym jest kopia dzieła sztuki, kim jest fałszerz, co to jest miedzioryt, drzeworyt, pigment. Wiedza zdobywana przez dziecko podczas lektury nie jest mu przekazana w postaci encyklopedycznych, często niezrozumiałych informacji. Ono poznaje ją wraz z Matim, dla którego sprzęty w pracowni mistrza Dürera są równie tajemnicze, a działania malarza tak samo niezrozumiałe.

Dziecko nie może zobaczyć samo pracowni mistrza, można natomiast za pośrednictwem opowieści myszki poczuć jej klimat, wyobrazić ją sobie. Bardzo dobrym pomysłem powiązania wystawy z książką jest zamieszczenie w niej zadania, dzięki któremu dziecko odnajdzie w muzeum norkę myszki. Wystarczy tylko, że wraz z książką uda się na wystawę, odszuka „ukryte” w rebusie nazwy obrazów oraz prawidłowo zaznaczy je na mapie.

W podobnej konwencji utrzymany jest przewodnik wydany przez Muzeum Narodowe w Warszawie pt. *Oko w oko z mumią* (2014) Anny Knappek, Katarzyny Rokosz i Edyty Rubki-Kostury. Zawiera on, prócz teorii o prezentowanych na wystawie zbiorach, zestawy ćwiczeń utrwalające zdobytą – podczas odwiedzin – wiedzę. Gratką dla małego czytelnika jest zamieszczona na końcu publikacji gra

¹⁰ Z. Dubowska-Grynberg, *Zachęta do sztuki*, Warszawa 2008; Z. Dubowska, *Kto to jest artysta?*, Warszawa 2013.

¹¹ M. Sontag, *Co to jest muzeum?*, Chorzów 2011.

¹² B. Grochowska, *Jak Jaroszek zamieszkał w muzeum*, Katowice 2011; B. Grochowska, *Jaroszek i mała Rozalka*, Katowice 2011; B. Grochowska, *Jaroszek i pani muza*, Katowice 2011; I. Koczkodaj, *Kto to widział? Przewodnik dla dzieci po Łazienkach Królewskich*, Warszawa 2011; D. Sidor, *Gdzie jest wydra? czyli Śledztwo w Wilanowie*, Warszawa 2012.

planszowa *Senet*. Tytuł tej książki nasuwa skojarzenia z dziełami Aleksandry i Daniela Mizielińskich „Mamoko”, co stanowi dobry zabieg marketingowy.

Kolorowe przewodniki dla dzieci znajdziemy również w ofercie Muzeum Narodowego w Krakowie¹³, Muzeum Narodowego w Poznaniu¹⁴, Muzeum Narodowego we Wrocławiu¹⁵, Muzeum Okręgowego im. Leona Wyczółkowskiego w Bydgoszczy¹⁶ Muzeum Pałacu Króla Jana III Sobieskiego¹⁷ czy Zachęcie, Narodowej Galerii Sztuki¹⁸.

Wśród przewodników dla dzieci warto zwrócić uwagę na przewodnik kolorowanekę, pt. *Kwiaty naszego życia* (2008), przygotowany do wystawy pod tym samym tytułem przez Centrum Sztuki Współczesnej w Toruniu. Ten pomysł wykorzystali również pracownicy Muzeum Sztuki Nowoczesnej w Warszawie, autorzy dwuczęściowej *Kolekcji Sztuki Nowoczesnej w Warszawie* towarzyszącej wystawom: „W sercu kraju” (2013) oraz „W niedalekiej przyszłości” (2014). Przewodniki te można pobrać (za darmo) w formie pliku PDF ze stron obu instytucji, a następnie w domowych pieleszach nadać im indywidualne cechy, opatrując je okładką swojego projektu, kolorując czarnobiałe ilustracje, zapamiętując pustą przestrzeń kartki swoimi „arcydziełkami”.

Interesującym opracowaniem, które tak naprawę nie jest typowym przewodnikiem po wystawie, gdyż równie dobrze może stanowić samoistną publikację (powstało z myślą o promocji wystawy pt. „Mark Rothko. Obrazy z kolekcji National Gallery of Art w Waszyngtonie”), jest książeczka pt. *Kolorowe prostokąty. Przewodnik dla dzieci po życiu i sztuce Marka Rothki* (2013) z tekstem Agnieszki Tarasiuk i ilustracjami Zosi Dzierżawskiej. W niej mały czytelnik znajdzie biografię

¹³ A. Gacek, *Rafał Malczewski 1892–1965*, Kraków 2006; M. Laskowska, *Drzeworyt. Z cyklu techniki graficzne*, Kraków 2006; A. Gacek, *Ikony – niezwykle obrazy*, Kraków 2007; A. Kwiatkowska, *Księżniczka malarstwa polskiego. Przewodnik dla dzieci po wystawie Zofii Stryjeńskiej*, Kraków 2008; A. Kwiatkowska, *W kamiennym ogrodzie. Przewodnik po wystawie „Kraków na wyciągnięcie ręki”*, Kraków 2010; M. Wlezień, *Sztuczki*, Kraków 2012. Z wyjątkiem ostatniej publikacji, wszystkie przewodniki wydano w serii „Historie i Sztuki, czyli Wprawki z Historii Sztuki”.

¹⁴ E. Piotrowska, *Jest w muzeum obraz taki...* Poznań 2007; E. Piotrowska, *Poznaj Trakt Królewsko-Cesarski*, Poznań [2009]; E. Piotrowska, *Dawna... Dzielnica Zamkowa*, Poznań [2010].

¹⁵ M. Musiał, *O Panoramic Raławickiej dla dzieci*, Wrocław 2002; M. Musiał, *Galeria sztuki średniowiecznej. Przewodnik dla dzieci*, Wrocław 2010; M. Musiał, *Galeria sztuki nowożytnej. Przewodnik dla dzieci*, Wrocław 2010; M. Musiał, *Galeria sztuki polskiej XVII–XIX wieku. Przewodnik dla dzieci*, Wrocław 2012; M. Musiał, *Galeria sztuki współczesnej. Przewodnik dla dzieci*, Wrocław 2013.

¹⁶ M. Andrałojć, J. Sawicka, *Praprabajki. Archeologia dla dzieci*, Bydgoszcz 2010; K. Łaska, M. Leśniak-Skocka, *Bawmy się sztuką*, seria „Zdolne Maluchy”, Bydgoszcz 2011.

¹⁷ E. Karska, S. Kiełbus, *Między dniem a snem w Wilanowie*, cz. 1, Warszawa 2010; E. Karska, S. Kiełbus, *Między dniem a snem w Wilanowie*, cz. 2, Warszawa 2010.

¹⁸ *Sztuka współczesna dla wszystkich dzieci*, red. J. Pieńkos, Warszawa 2005; Z. Dubowska-Grynberg, A. Zdzieborska, *Zostań artystą, czyli czego można się nauczyć w Akademii Sztuk Pięknych. Przewodnik dla dzieci po wystawie „Sztuka wszędzie. Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie 1904–1944”*, Warszawa 2012.

tytułowego artysty, obejrzy wybrane reprodukcje jego obrazów, a także zachęcany przez autorkę do zabawy w artystę wykona własne dzieło sztuki. To też dobra propozycja dla animatorów kultury mogących podpatrzeć propozycje scenariuszy edukacyjnych do wykorzystania w prowadzonych przez siebie zajęciach.

Wśród książek powstałych na kanwie wybranych dzieł sztuki wyróżniają się publikacje wchodzące w skład kolekcji „Mały Koneser” wydawanej przez Wydawnictwo Dwie Siostry. Dotychczas w ramach serii ukazały się cztery książki: *Powidoki* (2010) Tyny Oziewicz z ilustracjami Oli Cieślak, *Zając* (2011) Grzegorza Kasdepke z szatą graficzną również autorstwa Oli Cieślak, *Pamiętka z Paryża* (2013) Tyny Oziewicz z ilustracjami Jacka Ambrożewskiego oraz *Dziewczynka z cienia* (2014) Jana Karpa z pracami Marty Ignerskiej.

Pierwowzorem każdej z tych książek był jeden wybrany obraz: *Powidoki* odnoszą się do obrazu *Powidok słońca* Władysława Strzemińskiego, *Zając* zaistniał dzięki grafice zająca Albrechta Dürera, *Pamiętka z Paryża* zainspirowana została obrazem Wilhelma Sasnala, a *Dziewczynka z cienia* pracą Andrzeja Wróblewskiego. Dzieła będące kanwą fikcyjnych historii, nadają opowieści szczególnego znaczenia, gdyż stając się inspiracją dla pisarza, tworzą swoisty kontekst odbioru dzieła sztuki. Uwrażliwiają małego czytelnika na obraz, uczą kontemplacji, a także pokazują nierozzerwalny związek dzieła literackiego z plastycznym. W niebanalny sposób „otwierają” dziecko na wiedzę, gdyż ta dociera do nich jako historia opowiedziana po „zapatrzeniu” się na obraz. Lecz to nie jedyna opowieść, która powstała na podstawie konkretnego dzieła sztuki, takich opowieści inspirowanych pracami artystów może być wiele, tak wiele, jak wielu jest „koneserów”.

Największe kontrowersje wzbudziła książka Grzegorza Kasdepke, gdyż wykorzystał on piękną grafikę Dürera, by opowiedzieć nie tylko o smutnym końcu zająca zastrzelonego przez myśliwego, lecz także o tym, jak często dorośli z jednej strony chroniący dziecko przed okrucieństwem świata, lekkomyślnie pokazują mu scenki dla jego oczu nieprzeznaczone:

Zając wisiał w łazience, a krew robiła: „kap, kap, kap” – i zachlapywała wannę. Usiadłem na opuszczonej desce sedesowej. Położyłem na kolanach zeszyt. Sięgnąłem po ołówek. I poczułem, że coś mi się przypatruje. Ktoś, coś. Zając. Że nie spuszcza ze mnie wzroku. Że hipnotyzuje mnie barwionym na czerwono spojrzeniem. Bałem się podnieść głowę¹⁹.

Druga płaszczyzna tej opowieści jest wyczuwalna przez małego czytelnika podskórnice: trudne relacje między dorosłymi, alkohol będący „wyzwalaczem” emocji czy „odgrywanie” przed „ważną” postacią przedstawienia mającego na celu zjednanie jego przychylności. Tych zjawisk dziecko nie rozumie, lecz instynktownie wyczuwa ich fałsz, nieprawdziwość wkradającą się w bezpieczną strukturę domu i niszczącą zażyłe rodzinne relacje. *Zając* Grzegorza Kasdepke to wielopoziomowa opowieść z filozoficzną nutą: przede wszystkim dotyka kondycji współczesnej rodziny i miejsca dziecka w jej tkance; zestawia dzieło literackie z graficznym

¹⁹ G. Kasdepke, *Zając*, Warszawa 2011, s. 18.

i pokazuje możliwości tego mariażu; ponadto odnosi się do założeń filozofii ekologicznej i szacunku do braci mniejszych.

Do kategorii książek zainspirowanych wybranymi dziełami sztuki włączyć też trzeba publikację Laurence Anholt pt. *Claude Monet i jego magiczny ogród* (2011) oraz *Van Gogh. Kamil i słoneczniki* (2011), a także Justyny Mrowiec z ilustracjami Izabeli Kaczmarek-Szurek pt. *W altanie Aleksandra Gierymskiego* (2014), jak też dwa niezwykle tomy: *Wielka księga portretów zwierząt* (2013) Svjetlana Junakovicia oraz *(Prawdziwa!) Historia sztuki* (2014) Sylvaina Coissarda.

Wszystkie wymienione książki pokazują, w jaki sposób dzieła nieżyjących już artystów mogą stać się natchnieniem dla współczesnych twórców, zarówno tych władających piórem, jak i myszą komputera, kamerą, aparatem fotograficznym. Różne sposoby „przetwarzania” kanonu stanowią przykład zabawy ze sztuką, dają też możliwość nowego odczytania dzieła artystycznego, co sprzyja poszerzeniu kontekstu jego odbioru przez łączenie przeszłości z teraźniejszością.

W grupie kreatywników mieszczą się moje ulubione książki autorstwa Hervé Tulleta, który szturmem zdobył serca dużych i małych czytelników pozornie zwykłą książką pt. *Naciśnij mnie* (2011). Jego głównym wydawcą²⁰ na polskim rynku została Babaryba; w jej ofercie dostępnych jest wiele książek tego francuskiego artysty, lecz w języku polskim tylko cztery: *Naciśnij mnie* (2011), *Turlututu. A kuku to ja!* (2012), *A gdzie tytuł?* (2013), *Kolory* (2014). W czym tkwi sekret jego „dziwacznych” książek? Co sprawia, że są one wyjątkowe? Tullet ma duszę artysty, a swoją radością, pasją i ogromną wyobraźnią dzieli się z małymi czytelnikami w niezwykle przyjazny sposób. Wiodącą cechą tych książek jest interaktywność, gdyż autorowi udaje się nawiązać kontakt z dzieckiem, które czuje się zaproszone do wspólnej zabawy w celu odkrywania nieznanych łądów. Jego publikacje za każdym razem „czyta się” inaczej, a zachęty do wspólnego odkrywania świata sztuki poprzez zabawę i kreatywne działania sprawiają, że mały czytelnik staje się partnerem narratora, a nie uczniem mistrza. Sam Tullet, charakteryzując swoje dzieła, powiedział:

Każda książka opowiada jakąś historię – niektóre z nich są długie i niezwykle, np. opowieść „Moi, c’est Blop!”. To może najbardziej zaskakująca z moich książek, mało w niej czytania, ale tworząc ją, nie wiedziałem, w jakim kierunku się rozwinie. Mój amerykański wydawca powiedział o „Naciśnij mnie”, że to najbardziej klasyczna spośród moich książek. I miał rację – bo tę książkę tylko się czyta, nic ponadto. W „Turlututu” trzeba się bawić, w innych udawać, odgrywać różne role. W „Le jour et la nuit” dorosły jest sam z dzieckiem, latarką i bawi się cieniami na ścianach – tworzy chwilę, dzieli się nią z dzieckiem. W „Naciśnij mnie” nie ma nic do roboty, trzeba po prostu usiąść i ją przeczytać²¹.

Gdy w 2012 roku Hervé Tullet przyjechał do Polski promować swoją książkę *Turlututu. A kuku to ja!*, w ramach spotkań z autorem odbyły się trzy warsztaty dla

²⁰ W 2013 roku „Egmont” opublikował *Książkę z dziurą* również autorstwa Hervé Tulleta.

²¹ Wywiad Karoliny Stępniewskiej z Hervé Tulletem, [on-line] <http://www.edziecko.pl/rodzice/1,79361,12724460.html?as=2> [dostęp: 30.06.2014].

dzieci (w Warszawie, Krakowie i Wrocławiu). Cieszyły się one ogromnym powodzeniem, o czym świadczy entuzjastyczna relacja Karoliny Stępniewskiej, redaktorki portalu eDziecko.pl:

Warsztaty były tłoczne, głośnie i bardzo radosne. Pierwsza część poświęcona była czytaniu książek, Hervé Tullet z niewielką pomocą tłumacza, dzieci i megafonu zapraszał zebranych do interakcji. Nie zdradzę jego sposobu czytania książek, bo może kiedyś uda się wam załapać na prowadzone przez niego warsztaty – wtedy idźcie koniecznie i sami przekonajcie się, że z książkami tego autora jest inaczej: nie ma barier językowych ani wiekowych, a czytelnik jest jednocześnie aktorem. Po czytaniu włączono muzykę, na podłodze rozwinięto długie rolki papieru, każde dziecko dostało kubeczek farby w żywym kolorze, pędzel i... voila! Cała sala zamieniła się w pracownię pełną małych artystów i ich zachwyconych rodziców. Były kropki, małe kropki, wiele kropek, kółko, kółka w kółku, kwiatki, zygzaki, a wszystko to układało się w soczyście kolorową, zwariowaną całość²².

Niezwykły kreatywnik pt. *Zróbmy sobie arcydziełko* (2013) stworzyła Marion Deuchars, swoistego rodzaju przewodniczka dzieci po świecie sztuki. W interesujący i przyjazny małemu czytelnikowi sposób informuje go o tym, kim był Leonardo da Vinci, Pablo Picasso, Vincent van Gogh czy Henri Matisse. Uczy, co to jest perspektywa, powidoki, frotaż, tangram. Zachęca do podejmowania kreatywnych działań, podając przepisy na twórczy eksperyment; pokazuje, że sztuką można bawić się wszędzie, a artystą może być każdy.

W podobnej konwencji utrzymane są książki Magdaleny Wosik i Piotra Rychela *O, ja cię! Smok w krawacie!* (2011), *Agencja z o.o.* (2013), *To nie jest książka* (2012) z tekstem Anny Wziątek, a także *Wytwórnik domowy* (2013) Agaty Królak i *Książka z dziurą* (2013) Hervé Tulleta.

Wielu konserwatywnych dorosłych może być oburzonych zachęcaniem małych czytelników do pisania, wyklejania, oblewania, bazgrania, malowania, zalepiania zadrukowanych stron książek, bo jak zakodowano im już w wieku dziecięcym, książka **takich** rzeczy nie lubi! Czy aby na pewno? Czy książka musi kojarzyć się z pewnym reżimem jej użytkowania (nie wolno zaginać kartek, nie wolno jeść nad książką, nie wolno czytać w wannie, nie wolno pisać po marginesach etc.)? Czy nie może być tak samo atrakcyjnym przedmiotem do zabawy jak misie, lalki, klocki? Czy nie może nosić intensywnych śladów użytkowania w postaci zapisków, smaczkowitych plam i prób twórczych?

Skoro współczesne dzieci mają do wyboru wiele form rozrywki (gry komputerowe, sieciowe, programy telewizyjne etc.), konkurujących z (często niestety przegrywającą) książką, to może warto na etapie inicjacji czytelniczej lub później, podczas pierwszego kryzysu czytelniczego, pokazywać im różne jej oblicza, bo przecież książka nie tylko uczy, ale też bawi! Jeśli mały czytelnik będzie miał przyjemne doświadczenia z książką, to będzie ona mu towarzyszyła na różnych etapach życia (w rozmaitej formie i z różnorodnymi śladami jej użytkowania).

²² Tamże.

Do kreatywników zaliczyć też można publikacje wydawane z myślą o dorosłym adresacie, który na ich podstawie może przygotowywać i prowadzić warsztaty artystyczne dla najmłodszych, a także specjalnie przygotowane gry²³ i zestawy edukacyjne²⁴. Te produkty są niezwykle pomocne, zarówno w pracy animatorów kultury, nauczycieli nauczania początkowego czy plastyki, lecz także rodzicom, szukającym pomysłów do twórczych zabaw z dzieckiem²⁵.

Książki dotyczące sztuki mają się na polskim rynku dobrze (a nawet bardzo dobrze). Mnogość tytułów, świetna szata graficzna, ciekawe pomysły zabaw, atrakcyjne dodatki, interesujące faktury i formy – to wszystko sprawia, że publikacje poświęcone sztukom plastycznym nie mają sobie równych. Oczywiście wśród dostępnych tytułów zdarzają się graficzne „koszmarki”, lecz zjawisko to dotyczy przede wszystkim wydawnictw o charakterze encyklopedycznym.

Wśród przewodników i kreatywników można spotkać artystyczne perełki, pobudzające wyobraźnię czytelnika, a także same będące graficznym dziełem sztuki. Takich książek nie zastąpi wiedza o sztuce dostępna w Internecie (wielu tego się właśnie obawia, analizując kondycję książek edukacyjnych dla dzieci i młodzieży), gdyż ich przewaga kryje się w interesującej formie: te książki nie tylko uczą, one przede wszystkim pobudzają fantazję, pomagają dziecku poczuć się twórcą, kreatorem.

Część książek publikują znane i cenione oficyny (ich tytuły dostępne są w księgarniach tradycyjnych), lecz sporo wydają muzea i galerie, którym trudno nawiązać kontakty handlowe z dużymi sieciami księgarskimi, co znacznie zawęży grono potencjalnych czytelników. Aby zakupić ich książki, trzeba odwiedzić stronę domową placówki – to stanowi pewną trudność. Niby w dobie Internetu ta niedogodność może wydawać się mało istotna, jeśli komuś bardzo zależy na posiadaniu danej pozycji (problemy z dostępem zniechęcają jednak klientów tzw. nieprzekonanych, sondujących nowinki wydawnicze bez determinacji do ich zakupu). Za to poważnym zaniedbaniem jest brak tego typu książek w bibliotekach publicznych

²³ Zob. *Artdomino Impressionist* i *ArtMemo Game* firmy Piatnik; *Memory* oraz *Famous Portraits Memory* i *History of Art* firmy Ravensburger.

²⁴ Zob. Zestawy *Art Cubisme* i *Taniec* firmy Djeco przygotowane przez Rébecca Dautremer.

²⁵ Zob. A. Limós Plomer, *Dary natury*, Kielce 2006; tejże, *Glina*, Kielce 2006; tejże, *Metale*, Kielce 2006; I. Buszkowski, K. Michalec, *Prace plastyczne rozwijające wyobraźnię. Dla starszaków*, Warszawa 2009; tychże, *Przedszkolaki robią zwierzaki*, Warszawa 2009; tychże, *Prace plastyczne rozwijające wyobraźnię. Dla młodszych przedszkolaków*, Warszawa 2009; I. Larbi, *Jak to zrobić? 21 pomysłów na prace plastyczne*, Poznań 2009; A. Boguszevska, A. Weiner, *Edukacja plastyczno-muzyczna. 160 pomysłów na nauczanie zintegrowane w klasach I-III*, Kraków 2010; F. Watt, *365 pomysłów. Rysuję i maluję*, Poznań 2010; B. Bielska, *W krainie bajkowych pór roku*, Warszawa 2011.

i szkolnych, codziennie odwiedzanych przez wiele tysięcy polskich dzieci. To zmarnowana szansa na zdobycie nowych widzów i czytelników.

Warto dziecku już od najmłodszych lat pokazywać świat sztuki, który uwrażliwi je i zachęci do tworzenia własnych dzieł. Książka jest doskonałym łącznikiem między przyszłym miłośnikiem sztuki a instytucją kultury, dlatego ważne jest, aby takich publikacji powstawało jak najwięcej i aby były one dostępne szerokiemu gronu małych czytelników. Działania Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Narodowego Centrum Kultury oraz Narodowego Instytutu Muzealnictwa i Ochrony Zbiorów pozwalają mieć nadzieję, że książek – promujących instytucje kultury i ich zbiory – adresowanych do dzieci będzie coraz więcej (z pożytkiem dla obu stron), a dostęp do nich coraz łatwiejszy.

Bibliografia

- Andrałojć, M., Sawicka, J., *Praprabajki. Archeologia dla dzieci*, Bydgoszcz 2010.
- Anholt, L., *Claude Monet i jego magiczny ogród*, Warszawa 2011.
- Anholt, L., *Van Gogh. Kamil i słoneczniki*, Warszawa 2011.
- Ayres, C., *Od Giotta do van Gogha*, Olszanica 2009.
- Bargalló, V. Monreal, V., *Nazywam się Pablo Picasso*, Poznań 2007.
- Beckett, W., *Historia malarstwa*, Warszawa 2008.
- Bielska, B., *W krainie bajkowych pór roku*, Warszawa 2011.
- Bliński, L., *Wiedza o nauce i literaturze niebeletrystycznej*, Warszawa 1997.
- Boguszewska, A., Weiner, A., *Edukacja plastyczno-muzyczna. 160 pomysłów na nauczanie zintegrowane w klasach I-III*, Kraków 2010.
- Buszkowski, I., Michalec, K., *Prace plastyczne rozwijające wyobraźnię. Dla starszaków*, Warszawa 2009.
- Buszkowski, I., Michalec, K., *Prace plastyczne rozwijające wyobraźnię. Dla młodszych przedszkolaków*, Warszawa 2009.
- Buszkowski, I., Michalec, K., *Przedszkolaki robią zwierzaki*, Warszawa 2009.
- Chmara, A., Dygdała-Kłosińska, B., *Graficznych przygód kilka myszki, która mieszkała u Albrechta Dürera*, Bydgoszcz 2011.
- Cichocki, S., *S.Z.T.U.K.A. Szalenie zajmujące twory utalentowanych i krnąbrnych artystów*, Warszawa 2011.
- Comella, M. A., *Szkoła rysowania i malowania*, Warszawa 2009.
- Cumming, R., *Wielcy artyści bez tajemnic*, Warszawa 2008.
- Deuchars, M., *Zróbmy sobie arcydziełko*, Warszawa 2013.
- Dickins, R., *Moja pierwsza książka o sztuce*, Warszawa [2007].
- Dickins, R., *Poznajemy arcydzieła. Przewodnik po sztuce*, Poznań 2010.
- Dubowska, Z., *Kto to jest artysta?*, Warszawa 2013.
- Dubowska-Grynberg, Z., *Zachęta do sztuki*, Warszawa 2008.
- Dubowska-Grynberg, Z., Zdzieborska, A., *Zostań artystą, czyli czego można się nauczyć w Akademii Sztuk Pięknych. Przewodnik dla dzieci po wystawie „Sztuka wszędzie. Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie 1904–1944”*, Warszawa 2012.
- Gacek, A., *Ikony – niezwykle obrazy*, Kraków 2007.
- Gacek, A., *Rafał Malczewski 1892–1965*, Kraków 2006.

- Gair, A., Sidaway, I., *Jak malować. Poradnik dla początkujących, który w przystępny sposób wprowadza w tajniki tworzenia obrazów olejnych, akrylowych oraz akwarel*, Poznań 2009.
- Grochowska, B., *Jak Jaroszek zamieszkał w muzeum*, Katowice 2011.
- Grochowska, B., *Jaroszek i mała Rozalka*, Katowice 2011.
- Grochowska, B., *Jaroszek i pani muza*, Katowice 2011.
- Hart, C., *Kurs rysowania zwierząt*, Warszawa 2011.
- Hodge, N. A., *Historia sztuki*, Warszawa 2008.
- Huxley, A., *Nowy wspaniały świat*, Warszawa 1997.
- Jałochowska, E., *Historia sztuki dla dzieci i rodziców*, Wrocław 2012.
- Jankowiak-Konik, B., *Historia malarstwa. Jak czytać obrazy*, Poznań 2010.
- Junaković, S., *Wielka księga portretów zwierząt*, Toruń 2013.
- Karp, J., *Dziewczynka z cienia: książka inspirowana obrazem Andrzeja Wróblewskiego*, Warszawa 2013.
- Karska, E., Kielbus, S., *Między dniem a snem w Wilanowie*, cz. 1 i 2, Warszawa 2010.
- Kasdepke, G., *Zajac: książka inspirowana rysunkiem Albrechta Dürera „Młody zajac”*, Warszawa 2011.
- Kątny, M., *Droga do wiedzy. O literaturze popularnonaukowej dla młodego odbiorcy*, Kielce 2008.
- Kątny, M., *Literatura popularnonaukowa dla dzieci i młodzieży*, Kielce 1998.
- Koczkodaj, I., *Kto to widział? Przewodnik dla dzieci po Łazienkach Królewskich*, Warszawa 2011.
- Królak, A., *Wytwórniki domowy: dorysowanko, kolorowanko*, Warszawa 2013.
- Kwiatkowska, A., *Księżniczka malarstwa polskiego. Przewodnik dla dzieci po wystawie Zofii Stryjeńskiej*, Kraków 2008.
- Kwiatkowska, A., *W kamiennym ogrodzie. Przewodnik po wystawie „Kraków na wyciągnięcie ręki”*, Kraków 2010.
- Larbi, I., *Jak to zrobić? 21 pomysłów na prace plastyczne*, Poznań 2009.
- Laskowska, M., *Drzeworyt. Przewodnik dla dzieci. Z cyklu: techniki graficzne*, Kraków 2006.
- Limós Plomer, A., *Dary natury*, Kielce 2006.
- Limós Plomer, A., *Glina*, Kielce 2006.
- Limós Plomer, A., *Metale*, Kielce 2006.
- Łaska, K., Leśniak-Skocka, M., *Bawmy się sztuką*, seria „Zdolne Maluchy”, Bydgoszcz 2011.
- Martín, C., Luciani, R., *Nazywam się Vincent van Gogh*, Poznań 2007.
- Mrowiec, J., *W altanie Aleksandra Gierymskiego*, Warszawa 2014.
- Musiał, M., *Galeria sztuki nowożytnej. Przewodnik dla dzieci*, Wrocław 2010.
- Musiał, M., *Galeria sztuki polskiej XVII–XIX wieku. Przewodnik dla dzieci*, Wrocław 2012.
- Musiał, M., *Galeria sztuki średniowiecznej. Przewodnik dla dzieci*, Wrocław 2010.
- Musiał, M., *Galeria sztuki współczesnej. Przewodnik dla dzieci*, Wrocław 2013.
- Musiał, M., *O Panoramic Raclawickiej dla dzieci*, Wrocław 2002.
- Nelson, C., *Szkoła rysunku. Materiały, techniki, style*, Warszawa 2010.
- Nowosad, J., *Sztuka na wesoło. Anegdota, ciekawostki i dowcipy*, Warszawa 2008.
- Oko w oko z mumią*, koncepcja i teksty Anna Knapiek, Katarzyna Rokosz, Edyta Rubka-Kostyra, Warszawa 2014.

- Orwell, G., *Rok 1984*, Warszawa 1998.
- Oziewicz, T., *Pamiętka z Paryża: książka inspirowana obrazem Wilhelma Sasnala*, Warszawa 2013.
- Oziewicz, T., *Powidoki: książka inspirowana obrazem Władysława Strzemińskiego „Powidok słońca”*, Warszawa 2010.
- Piotrowska, E., *Dawna... Dzielnica Zamkowa*, Poznań [2010].
- Piotrowska, E., *Jest w muzeum obraz taki...*, Poznań 2007.
- Piotrowska, E., *Poznaj Trakt Królewsko-Cesarski*, Poznań [2009].
- Problemy literatury popularno-naukowej. Plan i perspektywy. Materiały z konferencji poświęconej omówieniu planu redakcji popularno-naukowej na rok 1974*, Warszawa 1974.
- Rachlin, H., *Skandale wandale i... Niezwykłe opowieści o wielkich dziełach sztuki. Sekretne dzieje najśłynniejszych arcydzieł światowego malarstwa*, Poznań 2010.
- Romanowska, E., *Szkoła rysowania i malowania*, Warszawa 2011.
- Sarzyński, P., *Znika grafika*, „Polityka” 2014, nr 25 (2963).
- Sewerski, M., *Społeczna rola literatury popularnonaukowej*, Wrocław 1968.
- Sidor, D., *Gdzie jest wydra? czyli Śledztwo w Wilanowie*, Warszawa 2012.
- Sontag, M., *Co to jest muzeum?*, Chorzów 2011.
- Stanecka, Z., Oklejak, M., *Basia i urodziny w muzeum*, Warszawa 2014.
- Sztuka dla małolatów*, red. D. Lock, Warszawa 2010.
- Sztuka współczesna dla wszystkich dzieci*, red. J. Pieńkos, Warszawa 2005.
- Tarasiuk, A., *Kolorowe prostokąty. Przewodnik dla dzieci po życiu i sztuce Marka Rothki*, Warszawa 2013.
- Tello, A., *Nazywam się Leonardo da Vinci*, Poznań 2006.
- To nie jest książka*, polska wersja A. Wziątek, Wrocław 2012
- Tullet, H., *A gdzie tytuł?*, Warszawa 2013.
- Tullet, H., *Kolory*, Warszawa 2014.
- Tullet, H., *Książka z dziurą*, Warszawa 2013.
- Tullet, H., *Naciśnij mnie*, Warszawa 2011.
- Tullet, H., *Turlututu. A kuku to ja!*, Warszawa 2012.
- Vonnegut, K., *Pianola*, Warszawa 1996.
- Watt, F., *365 pomysłów. Rysuję i maluję*, Poznań 2010.
- Wlezień, M., *Sztuczki*, Kraków 2012.
- Wosik, M., Rychel, P., *Agencja z o.o.*, Warszawa 2013.
- Wosik, M., Rychel, P., *O, ja cię! Smok w krawacie!* Warszawa 2011.
- Zajac, M., *Książka edukacyjna dla dzieci i młodzieży: wczoraj, dzisiaj i jutro*, [w:] G. Leszczyński, M. Zajac, *Książka i młody czytelnik. Zbliżenia, oddalenia, dialogi. Studia i szkice*, Warszawa 2013.

(Not just) art books for the young receiver

Abstract

The aim of the article is to present the selected educational books on art, which can be divided into: informative positions, encyclopedic positions, exhibitions guides and books promoting cultural institutions; books inspired by the selected artworks; “kreatywniki – ćwiczeniiki” (creativebooks – exercisebooks; books which develop the child’s creativity). These are books

that promote art collections, exhibitions, and other artistic-cultural events, as well as develop the imagination and creativity of a young reader. It is extremely important for the children to take part in a widely understood culture, and thanks to educational books they shape their artistic sense and gain the habit of interacting with art.

Key words: culture institutions, museums, art galleries, educational book, art, culture, children, adolescents

Sylvia Borowik

Muzeum w Chorzowie